

Rolurile și învățăturile lui Dalai Lama

Robert A.F. Thurman

Instituția

Descendența reîncarnării lui Dalai Lama începe cu un tânăr aristocrat care s-a întâlnit cu Shakyamuni Buddha în apropierea copacului iluminării din Bodhgaya și care i-a oferit un rozariu de cristal. În istoria descendenței din India sunt menționate multe reîncarnări până la prima reîncarnare din Tibet, învățătorul budist hironisit Dromtonpa (1004–1064), care a fost primul discipol al lui Atisha și fondatorul mănăstirii Rateng și al ordinului Kadam.

Teoria evoluționistă a karmei a existat încă de la începuturile budismului, iar conceptul de reîncarnare conștientă și voluntară (spre deosebire de renașterea involuntară și instinctuală) a fost elaborat devreme. Buddha însuși este prezentat ca popularizând acest principiu în pildele *Jataka* și *Avadana*, care ilustrează perspectiva continuumului vieților multiple. De-a lungul istoriei, mai mulți copii din culturile budiste și-au uimit părinții, rudele

și vecinii anunțându-i că sunt de fapt reîncarnarea unei persoane decedate, cunoscută de toată lumea. Este deci interesant că doar în Tibet, din câte știm noi, descendențele reîncarnării au fost instituționalizate pentru a păstra intactă tradiția conducerii și a autorității, mai întâi în contexte religioase, dar apoi și în plan politic. Acest lucru avea în mod clar legătură cu amploarea monahismului din Tibet, incomparabilă cu situația din toate celelalte țări de sub egida oricărei alte religii. Monahii fiind prin vocație celibatari, descendența de sânge a devenit în cele din urmă un criteriu prea slab pentru alegerea liderilor și a fost înlocuită cu ideea comun acceptată a unei evoluții spirituale individuale în reîncarnări continue. Începând ca factor instituțional în secolul al XIII-lea, genealogia reîncarnărilor devenise în secolul al XVII-lea criteriul dominant al tibetanilor în alegerea conducătorilor săi.

Sanctitatea Sa Victoriosul Karmapa a fost prima dintre aceste reîncarnări formale, din ce știm. Prima sa încarnare, Dusum Kyenpa (1110–1193), a scris o scrisoare înainte să moară în care prezicea reîncarnarea sa în circumstanțe specifice, predicție care s-a adevărit la zece ani după moartea sa, odată cu nașterea celui de-al doilea Karmapa Lama, Karma Pakshi (1203–1283), care în scurt timp a cerut să fie dus la mănăstirea din Tsurpu, pentru a-i continua învățăturile. Reîncarnările Karmapa au continuat să-și dezvolte instituția și să fie în slujba poporului tibetan și a

întregii lumi. Cel de-al șaptesprezecelea Karmapa Victorios, cel actual, Orgyen Trinley Dorje (1982–), a scăpat de curând din Tibetul ocupat de chinezi și trăiește la Dharamsala, alături de Dalai Lama, dând semne promițătoare că va fi un alt mare propovăduitor al Dharmei.

Cea de-a doua instituție importantă a reîncarnării este cea a lui Dalai Lama. Oficial, a început odată cu nașterea în 1475 a lui Gendun Gyatso, care în scurt timp s-a declarat pe sine a fi reîncarnarea faimosului Gendun Drubpa (1391–1474) și și-a exprimat dorința de a se întoarce la discipolii săi de la mănăstirea Tashi Lhunpo, pe care o construisese în ultimii douăzeci și cinci de ani ai vieții sale anterioare. El a fost acceptat ca o reîncarnare autentică de către părinții, tutorii și slujitorii săi și a fost dus înapoi la mănăstire. Cu toate acestea, stareții de la acea universitate monastică importantă au fost în mod clar reticenți să-l recunoască în mod oficial și să-i ofere băiatului conducerea. Prin urmare, într-un anume punct al studiilor sale, a profitat de partea bună a acestei nenorociri, a scăpat de obligațiile sale oficiale și a petrecut mai mulți ani în izolare, alături de marele cunoscător al *Kalachakra Tantra*³, Khedrup Norzang Gyatso.

În acest timp, tânărul Gendun Gyatso a construit importanta mănăstire din Chokorgyal, în regiunea sacră

³ Unul dintre cele mai importante texte ale tradiției Kalachakra, un set de învățături tantrice și practici ezoterice din budismul tibetan. (*N. trad.*)

de lângă muntele Ode Gungyel, unde Tsong Khapa (1357–1419), strămoșul său spiritual, s-a retras timp de șase ani în anii 1390 și a stabilit o relație strânsă cu zeița protectoare Shri Devi, al cărei lac de suflet era ascuns în apropiere. În cele din urmă, statutul lui Gendun Gyatso a fost stabilit fără urmă de îndoială ca principal maestru al ordinului Gelukpa, sediul său principal fiind în palatul Ganden de la mănăstirea Drepung, dar și la mănăstirea Tashi Lhunpo.

Cea de-a treia reîncarnare a fost Sonam Gyatso (1543–1588), care a fost invitat în nord-estul Tibetului, în tabăra hanului Altan, un important conducător mongol. Cu această ocazie, s-a făcut un pas important în convertirea mongolilor la budism, având la bază schimbările care au avut loc în timpul domniei hanului Kublai în China, cu trei sute de ani în urmă. În atmosfera festivă a acestui eveniment transformator, hanul mongol l-a botezat pe Sonam Gyatso „Oceanicul“ („Dalai“) Lama („gyatso“ înseamnă „ocean“ în tibetană) și a devenit cunoscut drept „Al Treilea“, ca o recunoaștere a legăturii conștiente cu Gendun Drubpa și Gendun Gyatso. Contribuțiile majore ale lui Sonam Gyatso sunt propovăduirea și întemeierea mănăstirilor printre mongoli și printre oamenii din regiunea Amdo, din nord-estul Tibetului, dar n-a avut nicio responsabilitate politică directă în Tibetul central.

Cel de-al patrulea Dalai Lama a fost Yonten Gyatso (1589–1617), care nu era tibetan, ci s-a reîncarnat printre

mongoli, fiind strănepotul hanului Altan. A întărit substanțial legătura dintre mongoli și tibetani, iar pe când era încă tânăr s-a întors în Tibetul central, stabilindu-și reședința la mănăstirea Drepung.

Cel de-al cincilea Dalai Lama, Losang Gyatso (1617–1682), a dirijat schimbările cruciale din secolul al XVII-lea, care urmau să genereze forma modernă a societății tibetane. La mijlocul secolului al XVI-lea, a existat un conflict intermitent între conducătorii seculari din sudul Tibetului și cei din centrul Tibetului, conflict pe care unii istorici îl atribuie conflictului sectar dintre Karmapa Lama și Gelukpa Lama, precum și dintre adepții celor două instanțe religioase. Dar ar fi mai corect să spunem că acesta era rezultatul conflictului dintre conducătorii războinici seculari ai Tibetului feudal și instituțiile monahale în plină expansiune și liderii spirituali ai ordinelor budiste.

De-a lungul istoriei, în toate societățile budiste (precum și în cele creștine), clerul și militarii au fost în conflict, fiind în competiție pentru pământ, resurse și mână de lucru. Când a dominat clerul, forța militarilor a fost slăbită. Când au dominat războinicii sau un singur împărat și activitatea militară a fost intensificată, instituțiile monahale au fost epurate, resursele lor au fost confiscate, iar călugării au fost transformați în războinici. În Tibetul secolelor al XV-lea și al XVI-lea, viața monahală s-a intensificat, ajungând în jurul anului 1600 într-un punct în care conducătorii aristocrați

au văzut cum autoritatea și resursele lor se micșorează într-un ritm pe care ei îl considerau alarmant. Principalul lor oponent nu era o sectă sau un lider, ci însuși sistemul social, dominat de noua „masă monahală” (termen prin care mă refer la acest episod social specific tibetan).

Cel mai puternic lider secular al momentului era regele Tsang și, evident, trebuia să se folosească de un lider religios pentru a căpăta legitimitate în ochii unui popor din ce în ce mai interesat de căutări spirituale și din ce în ce mai puțin interesat de luptele pentru puterea feudală. El l-a ales în calitate de Karmapa Lama pe Sanctitatea Sa Choying Gyatso (1604–1674), care, pe atunci, era tânără și în plină creștere. Regele s-a proclamat discipolul său, cu scopul de a sanctifica intenția sa agresivă de a păstra puterea seculară, și apoi a încercat să elimine influența monahală asupra tibetanilor.

Instituția Dalai Lama, care până în acel moment refuzase să se amestece în politică, consacrându-se expansiunii continue a universităților monahale și a stilului de viață demilitarizat, a apelat la ajutor din partea protectorilor mongoli, care au venit în Tibet și au înfrânt coaliția războinicilor. Apoi, în 1642, cel de-al cincilea Dalai Lama a făcut un pas fără precedent: și-a asumat responsabilitatea politică pentru întreaga țară, a demilitarizat și a birocratizat războinicii seculari, a defeudalizat proprietatea asupra pământurilor și rețelele de relații dintre oameni indiferent de

nivel și a oficializat viața monahală în masă ca fiind sistemul social oficial al Tibetului, numit sistemul de „coordonare de către stat a Dharmei” (*Chos-srid zung-'brel*).

Acest aranjament fără precedent nu trebuie confundat cu „unitatea dintre stat și biserică” ce a dus la persecuții religioase puternice în Europa și care a fost remediată în America de „separația între biserică și stat” stipulată în constituție. „Dharma” înseamnă „învățătură”, învățătura lui Buddha despre eliberarea personală și iluminarea științifică, nu „religie”, „biserică” și nici măcar „credință religioasă”, așa că această coordonare de către stat a Dharmei stipulează că scopul principal al vieții naționale este educația evolutivă a tuturor cetățenilor, mai degrabă în sensul de unitate dintre universități și stat, și nu dintre biserică și stat.

Mai mult decât atât, budiștii nu sunt monoteiști, prin urmare conducătorul nu este considerat un zeu enigmatic, omnipotent și autoritar, ci solul altruist și mijlocitor al unui bodhisattva. Conducătorul monastic, în calitate de călugăr budist, depune jurăminte solemne legate de bunătate, sărăcie, castitate și onestitate. Prin urmare, el este devotat principiilor nonviolentei, minimalismului economic, sprijinului libertății și educației indivizilor și muncii altruiste. Din acest motiv, tibetanii îl preferau în defavoarea unui rege războinic și armatelor sale, constrângerilor de a munci pentru el și ambițiilor grandomane pentru

progeniturile sale. Noua societate tibetană era unică pe lume în acel moment și încă este și deci termeni precum „feudală“, „teocrată“ sau chiar „tradițională“ sau „pre-modernă“ nu o descriu în mod corect.

Cel de-al cincilea Dalai Lama a demarat construcția palatului Potala, simbolul noului guvern de la Ganden și care reprezintă un amestec remarcabil de palat regal, stabiliment monahal, mandale tantrice și paradis celest. A patronat construcția mai multor mănăstiri pentru toate ordinele, nu doar pentru ordinul Gelukpa, de la a căruia conducere a abdicat în favoarea starețului mănăstirii Ganden, pentru ca astfel să reprezinte oamenii din toate ordinele religioase. El le-a acordat familiilor foștilor războinici ranguri birocratice și salarii pentru servicii aduse guvernului, după ce acesta îi privase pe cei mai mulți dintre ei de drepturi feudale asupra pământurilor și țăranilor – cel mai important, dreptul de a avea o armată privată. A oferit pământ și hrană nu doar ordinelor budiste, ci a protejat și adepții religiei Bon, le-a dat pământ rezidenților musulmani din Lhasa ca să-și construiască moschei și le-a acordat libertate religioasă, iar creștinilor le-a dat permisiunea și sprijinul pentru activități misionare. A făcut un pact pentru păstrarea păcii în Asia Centrală cu proaspăt învingătorii Manchu din China (1644–1911) și i-a descurajat pe mongoli să-și reclădească imperiul, inspirându-i să adopte stilul de viață budist demilitarizat.

Cel de-al cincilea Dalai Lama a murit în 1682, dar regentul său i-a ținut secretă moartea timp de un deceniu, din cauza tergiversării recunoașterii oficiale a reîncarnării sale descoperite în secret și care a rămas incognito alături de familia sa, aproape în captivitate. Probabil din cauza felului constrângător în care fusese crescut, cel de-al șaselea Dalai Lama a întors spatele vieții monahale și a refuzat să-și asume responsabilități de stat. Acest lucru a provocat o consternație considerabilă printre adepții mongoli și tibetani, ceea ce a dus la detronarea și deportarea sa, la un conflict civil periculos și, în cele din urmă, la intervenția dinastiei Manchu în treburile Tibetului. După o vreme, cel de-al șaptelea Dalai Lama a restaurat instituția într-o oarecare măsură, concentrându-se asupra învățăturilor spirituale care-i împuterniceau cabinetul și punând bazele unei adunări naționale.

De la cel de-al optulea la cel de-al doisprezecelea Dalai Lama, Tibetul a cunoscut stabilitate și pace, deși a stagnat din punctul de vedere al guvernării, principalele inovații avându-și originea în estul Tibetului și în Mongolia, departe de conservatorismul mulțumit de sine al autorităților centrale. Conducătorii din dinastia Manchu au sprijinit mai puțin Tibetul odată ce amenințarea mongolă s-a diminuat ca urmare a efectului pacificator pe care l-a avut budismul, iar era imperialismului european i-a adus în joc pe britanici și pe ruși, pentru care budismul reprezenta o enigmă totală.

Cel de-al treisprezecelea Dalai Lama (1876–1933) a fost primul după cel de-al șaptelea care și-a asumat întreaga putere a rolului său. Întreaga sa viață a încercat să facă față presiunilor exercitate asupra Tibetului de către imperiul chinez în declin, de Rusia țaristă, de India britanică, de China naționalistă și, în sfârșit, de comuniștii ruși și chinezi. El a încercat să dezvolte Tibetul din punct de vedere economic, astfel încât să se poată împotrivi militarismului industrial. A declarat independența oficială în ce privește relația de protecție cu imperiul chinez, a încercat să construiască o forță de apărare națională și chiar a dat de înțeles că vrea să se alăture Ligii Națiunilor și să stabilească legături între civilizația tibetană și restul lumii. Deși a fost susținut în acest sens de conducătorii Indiei britanice, adevărata politică internă a Marii Britanii în relațiile cu imperiul chinez și apoi cu naționaliștii chinezi a dus la zădărnicierea eforturilor de către guvernul englez în vederea recunoașterii Tibetului de către națiunile lumii.

Și din interior, conducătorii monahali conservatori i-au zădărnicit eforturile de a crea un sistem educațional secular modernizat, de a construi o forță de apărare viabilă și de a dezvolta chiar și o modestă infrastructură modernă. După ce a auzit relatări detaliate despre soarta budiștilor mongoli ajunși pe mâinile comuniștilor ruși la începutul anilor '30, a declarat că va muri cu un deceniu mai devreme ca să poată să se reîncarneze și să crească cât mai repede